

Positie Paper¹ Deskundigenbijeenkomst Big Tech en de Weerbaarheid van de Democratische Rechtsstaat

Marietje Schaake, Fellow, Cyber Policy Center en Institute for Human-centered Artificial Intelligence, Stanford University, Mei 2025

Technologie is een laag die raakt aan alle aspecten van onze samenleving: de economie, onze veiligheid en het onderwijs. Het feit dat digitalisering vrijwel altijd privatisering betekent, maakt dat voortdurende omarming van nieuwe technologie zoals nu van kunstmatige intelligentie ook leidt tot steeds grotere macht voor bedrijven. Ze beslissen over meningsuiting, verzamelen inlichtingen of verdedigen onze kritieke infrastructuur (die ze ook bouwen).

In Nederland gaat het vooral om Amerikaanse bedrijven, van cloud computing tot cybersecurity, datacenters tot dating apps. Maar wat goed is voor aandeelhouders is niet per se goed voor onze samenleving en democratie. Grote macht zonder proportionele tegenmacht holt de rechtsstaat uit. Behalve de aanzienlijke marktmacht hebben techbedrijven een informatiemonopolie en nemen steeds meer taken op zich die voorheen de verantwoordelijkheid van staten waren. Politiek en overheid staan te vaak buiten spel.

Wij buigen ons over de vraag hoe onze democratie weerbaar kan blijven op het moment van een radicale breuk in de trans-Atlantische principes zoals die (breed gezien en niet zonder grote uitdagingen) onze geopolitieke positie vormgaven sinds het einde van de Tweede Wereld Oorlog. President Trump stapte weg van de belofte van een op regels gebaseerde internationale rechtsorde, en is daar bij ook expliciet vijandig richting Europa. De boodschap is duidelijk, regels belemmeren Amerikaanse tech bedrijven, en dat zal een prijs hebben. Er wordt bedreigd met het tornen aan veiligheidsgaranties en tech bedrijven zoals Meta moedigen een handelsoorlog aan. Zo wil het dat de EU gestraft wordt voor het opleggen van een mededingingsboete.²

De combinatie van onze vrijwel volledige afhankelijkheid van Amerikaanse technologie en het wegvallen van de belangrijkste partner op het gebied van veiligheid en democratische waarden tellen op tot een moment van risico en crisis voor Europa, dat vraagt om een sterk en strategisch politiek antwoord. Het ontvlechten uit de Amerikaanse grip, het ontwikkelen

¹ Dit paper is gebaseerd op mijn boek *De Tech Coup* (The Tech Coup)

² <https://fortune.com/2025/02/17/meta-mark-zuckerberg-donald-trump-eu-commission-brussels-munich-security-conference/>

van soevereine technologie, of het goed handhaven van tech beleid zijn dringend nodig maar zullen onder druk komen te staan.

Het risico is dat onze afhankelijkheid van Amerikaanse technologiebedrijven tot pressiemiddel en zelfs wapen zal worden gemaakt. Hoewel het moeilijk te voorspellen is wat er de komende 3,5 jaar nog staat te gebeuren in het Witte Huis zijn er al genoeg alarmerende ontwikkelingen om stevige conclusies te trekken.

Terwijl wij ons informatie menu laten samenstellen door datahongerige advertentieverkopers, sturen intransparante algoritmes het gedrag van patiënten, consumenten, studenten en burgers. De beslissing van META en YouTube om leugens over de Amerikaanse verkiezingen in 2020 niet meer als desinformatie aan te merken, heeft het kern narratief van Donald Trump dat de verkiezing van Biden niet eerlijk verliep, 'Stop The Steal', opnieuw vleugels gegeven. X en TikTok speelden een belangrijke rol in het beïnvloeden van verkiezingen in Duitsland en Roemenie.

Tech bedrijven zijn de nieuwe soevereinen, die inmiddels hele eigen tech stacks beheren. Ze bouwen kritieke infrastructuur, scannen het op risico, verdedigen het met cybersecuritydiensten en verzamelen eindeloos veel data. Ze lobbyen, betalen talenten hoge salarissen en sorteren voor op een koploperspositie voor de ontwikkeling van de volgende technologie. Ook het narratief over technologie en technologiebeleid wordt door bedrijven vormgegeven.

Tegenover de optimistische en zelfs hyperige frames uit Silicon Valley, is het moeilijk om claims te toetsen of producten te testen via onafhankelijk academisch onderzoek. Tech bedrijven gebruiken intellectuele eigendomsrechten om hun bedrijfsmodellen aan transparantie te onttrekken. Ook worden wetgevers misleid, omdat tech bedrijven zich verschuilen achter andere namen als ze goedkeuring willen voor het bouwen van nieuwe datacenters, of het opkopen van groene energie. Ze kiezen zelf of ze rapporteren over het gebruik van water en elektriciteit. Het is belangrijk dat de overheid werkt aan een veel sterkere kennis- en informatiepositie over technologie. Het is buitengewoon moeilijk om goed te besturen zonder zicht.

Er werd door Mario Draghi en Enrico Letta al werd gewezen op het economisch belang om te zorgen voor meer innovatie zoals door het wegnemen van barrières tussen Europese landen. Maar behalve een stevige veiligheidspositie en een betere concurrentiepositie, is het overleven van onze democratie essentieel.

Momenteel worden initiatieven om in Europa eigen technologiebedrijven en oplossingen te ontwikkelen, het idee van een Eurostack, ook bestookt met de notie dat 'het al te laat is'. Dat we niets anders kunnen dan afhankelijk blijven van Amerikaanse tech bedrijven. Die

gedachtegang zelf is een groot obstakel, we kunnen tenslotte pas concluderen dat iets niet is gelukt als er een serieuze poging is gedaan.

Het huidige momentum van geopolitieke verschuiving zou moeten worden omarmd als een enorme kans voor een opleving van Europese technologie, die zowel onze democratische weerbaarheid vergroten, als onze innovatieve economieën een boost geven. Een antwoord op Trump en Draghi is een kans om technologie weer onder het democratische dak te brengen, en om ervoor te zorgen dat onze rechten, vrijheden en publieke waarden overeind blijven in tijden van digitale disruptie en geopolitieke storm.